

Majken Bremer-Laamanen

KIRJASTOJEN KULTTUURIPERINNÖN DIGITOINTIOHJELMA

Internet on merkittävästi muuttanut yleisön odotuksia ja käyttötottumuksia, ja yhä enemmän saamme viitteitä siitä, että opiskelijat ja tieteen tekijät hakevat www:n kautta tietoa, jos sitä vain on saatavissa. Tällöin kirjastojen laajat tietovarannot jäävät enenevässä määrin käyttämättä, mikäli niitä ei tavoiteta tietoverkkojen kautta.

Käyttäjille helppous ja nopeus ovat avaintekijöitä. Kulttuuriperintöön kuuluvia laajoja kokoelmia tulisi voida käyttää Internetin kautta mahdollisimman joustavasti myös yli organisaatioiden rajojen.

Kansallisten ydinkokoelmien digitointi

Opetusministeriön asettama kulttuuriperinnön digitointityöryhmä on esittänyt, että muistiorganisaatiot valitsevat digitoitavan aineiston omien valintakriteeriensä mukaan.

Aineistot voidaan linkittää erikseen sovittavien teemojen ympärille isommiksi kokonaisuuksiksi. Yhdysvalloissa on todettu, että kansalaiset ja tutkijat hyötyvät digitaalisista aineistoista vasta kun kokoelmien massa on riittävän laaja ja kattava. Yleensä nämä ydinkokoelmat ylittävät instituutio- ja aineistorajat.

Esimerkkinä Helsingin yliopiston kirjaston Mikrokuvaus- ja konservointilaitoksessa tehdystä ydinkokoelman digitoinnista voidaan pitää Suomen historiallista sanomalehtikirjastoa <http://digi.lib.helsinki.fi> , joka on saanut innostuneen vastaanoton. Sen käyttö on noussut yli 1.100.000 hittiin eli noin 300.000-400.000 sivuun neljän ensimmäisen käyttökuukauden aikana.

Kansallisesti merkittävien ydinkokoelmien digitoimiseksi on tärkeää, että tieteelliset ja yleiset kirjastot tiivistävät yhteistyötään. Syksyllä 2001 kartoitettiin tieteellisten ja yleisten kirjastojen kulttuuriperintöön liittyviä digitointitarpeita Opetusministeriön kulttuuriperinnön digitointityöryhmän aloitteesta. Kartoituksen tuloksena olemme kevään aikana muodostaneet kehysten tulevien vuosien digitointiohjelmaksi. Kirjastojen digitointiohjelman koordinaattorina ja asiantuntijatahona toimii Helsingin yliopiston kirjaston mikrokuvaus- ja konservointilaitos.

Mikrokuvaus- ja konservointilaitos vastaa Helsingin yliopiston kirjaston digitointitoiminnasta ja on tiivistä mukana kansallisessa ja kansainvälisessä toiminnassa kuten Euroopan Unionin eEurope - Tietoyhteiskunta kaikille ohjelmassa, jossa koordinoidaan kansallisia digitointiin liittyviä suuntaviivoja ja ohjelmia. Laitos toimii Suomen edustajana eEurope Lundin toimintasuunnitelman "Action Plan" benchmarking työryhmässä, jossa luodaan digitoinnin arviointikriteereitä.

eEurope Lundin periaatteiden toteuttamiseksi komissio myönsi rahoitusta Italian koordinoivalle MINERVA-projektille, jonka tavoitteena on Suomen ja Ruotsin osalta selvittää hyviä käytäntöjä, osaamiskeskuksia ja benchmarking indikaattoreita kansainvälisellä tasolla. Tässä projektissa Helsingin yliopiston kirjaston Mikrokuvaus- ja konservointilaitos toimii Suomen osuuden projektinvetäjänä. Suomen viralliseen työryhmään kuuluvat lisäksi Kansallisarkisto ja Museovirasto.

Digitointiohjelman tausta

Digitoinnin kartoitus suunnattiin vapaakappalekirjastoille ja tieteellisille kirjastoille suoraan sekä yleisille kirjastoille Helsingin kaupunginkirjaston - yleisten kirjastojen keskuskirjaston kautta syksyllä 2001. Kirjastojen digitointiohjelma on herättänyt kiinnostusta kirjastojen

keskuudessa. Edustajat ovat kokoontuneet marraskuussa 2001 ja helmikuussa 2002 Mikkeliissä ja Jyväskylässä. Seuraava kokous on Turussa toukokuussa.

Kirjastot ovat yhteistyössä muodostaneet laajoja ydinkokoelmia, joiden digitoinnista olisi merkittävää hyötyä kansalaisille, tutkijoille, opiskelijoille, eri instituutioille sekä elinkeinoelämälle. Olemme keskustelleet rahoitustilanteesta ja perustaneet tekniseen asiantuntemukseen ja aineistojen sisältöön liittyviä työryhmiä. Tavoitteenamme on, että pääosa ehdotetuista kokoelmista voitaisiin digitoida noin viidentoista vuoden aikana. Priorisoinnissa huomioidaan kokoelmien käyttötarve sekä tutkimukseen liittyviä tarpeita tekijänoikeudesta vapaisiin aineistoihin. Kirjastoilla on mahdollisuus toteuttaa kokoelmiensa digitointia myös yksittäishankkeina.

Digitaalinen tietopankki

Digitointiohjelman tavoitteena on luoda Suomen historiallinen digitaalinen tietopankki, joka sisältönä on:

- Suomen keskiaika
- Ruotsin vallan aika Agricolasta Porthaniin
- 1800-luvun suomalainen yhteiskunta

Suomen keskiaika

Suomessa ei ole kovin laajoja keskiajan kokoelmia historian tutkimuksen käyttöön. Helsingin yliopiston kirjastossa on kuitenkin arvokas ja lähes tutkimaton 10.000 kappaleen kokoelma keskiaikaisia pergamenttifragmentteja ja pergamenttikirjeitä. Näistä vanhimmat edustavat 900-lukua. Pohjoismaisia piirteitä havaitaan 1200-luvun aineistossa ja suomalaisia piirteitä 1300-luvulta lähtien. Keskiaikaiset teokset koostuvat monografioista, teksteistä sekä sävelmistä ja niissä on juridista, filosofista ja oppihistoriallista näkökulmaa. Hauraan lähdeaineiston digitointi ja luettelointi on tärkeä pohjoismaisen ja kotimaisen yhteistyön kohde.

Ruotsin vallan aika Michael Agricolasta Porthaniin

Aihepiirit:

- vanhin suomalainen kirjallisuus
- tiede, oppi ja maailmankuva
- elinolojen kehittyminen, kartanoiden arkistot
- matkakertomukset ja Suomen karttakuva
- kysytty lähdeaineisto, joka osin puuttuu kokonaan Suomesta

Digitoitaviin aineistoryhmiin kuuluu kirjoja, pienpainatteita ja käsikirjoituksia. Koska kirjakokoelmat ovat huonokuntoisia ja usein puutteellisia on kotimaisten ja pohjoismaisten instituutioiden yhteistyön merkitys erityisen suuri.

Kotimaisiin yhteistyötahoihin kuuluvat mm. HYK, Museovirasto, Åbo Akademin kirjasto, Jyväskylän yliopiston kirjasto, KOTUS ja Ruotsissa toimivat kirjastot. Digitointiohjelman ensimmäisiin kohteisiin voisi kuulua Turun akatemian väitöskirjat sekä vanhin kotimainen kirjallisuus. Myös matkakertomukset, elinolot ja koulutus kuuluvat seuraavina digitointiohjelman piiriin.

1800-luvun suomalainen yhteiskunta

Suomalaisten suosiossa on varmasti 1800-luku, joka on lähellä nykypäivää ja kirjoitettu kotimaisilla kielillä.

Pääryhmät

- sanomalehdet, aikakauslehdet, hakuteokset
- kulttuuriteokset, matkakertomukset, kartat
- elinkeinot: maaseutu, teollistuminen
- kulttuuri: teatteri, musiikki, kirjallisuus

Lukijakuntana koko väestö, tutkijat, opiskelijat, koululaiset, eri alojen edustajat

Tässä visiossa sanomalehdet muodostavat suomalaisen yhteiskunnan päivittäisen perustan - neuvoinen, uutisinen, ilmoituksinen, tiedotuksinen, tilastoinen ja matkustajaluetteloineen. Aiemmin mainittu digitaalinen historiallinen sanomalehtikirjasto 1771-1860 on yleisön käytössä.

Hankkeen neljävuotinen jatko-osa kattaa vuodet 1860-1890 ja käsittää noin miljoonaa sivua. Digitoitaviin kokoelmiin kuuluu lisäksi kirjoja, aikakauslehtiä, pienpainatteita, kuvakokoelmia, nuotteja ja käsikirjoituksia, jotka kattavat seuraavia aihepiirejä:

Aihepiirit:

- Elinkeinot: maatalous, kauppa ja teollisuus, liikenne
- Elinolot, tapakulttuuri: sosiaalipolitiikka: eläinsuojelu, palosuojelu, naisasia, vankeinhoito, uskonto, kasvatustieteet: aapiset, elämisentaito. leikit, urheilu, pienpainatteet, keittokirjat
- Maantiede, matkailu ja kartat: matkakertomukset, Suomen karttakuva
- Opetus: koulut, korkeakoulut, luonnontieteet, lääketiede, historia, kiellitiede, historia, filosofia, väitöskirjat
- Valtion- ja kunnallishallinto: asetuskokoelma, poliisilaitos, tilasto, tulli, valtiopäivät, laki: oikeuslaitos, puolueet, rahalaitokset, puolustus
- Kirjallisuus, taiteet: näyttämöt, musiikki, taide, valokuvaus
- Kaunokirjallisuus
- Lastenkirjallisuus

Näihin ryhmiin sisältyy valtionmiesten, tieteenharjoittajien ja taiteilijoiden käsikirjoituskokoelmia.

Mielenkiintoinen digitointikohde on kolme miljoonaa sivua kattavat pienpainatekokoelma. Niistä esimerkkinä teollisuushinnastot, jotka valaisevat kuvitettuihin tuote- ja hintaluetteloineen (Arabian astiastoja, Billnäsän huonekaluja) 1800-luvun teollisuuden kehitysvaiheita. Muita vastaavia esimerkkejä löytyy runsaasti.

1800-luvun aineistojen digitoinnilla on laaja kannatus sekä yleisten että tieteellisten kirjastojen tahoilta. Monella kirjastolla on myös omaa aineistoa digitoitavaksi laajempien kokonaisuuksien yhteydessä. Täten on tärkeä saada aikaan useita hankkeita juuri tämän vuosisadan aineistojen digitoimiseksi. Priorisointi voisi alkaa elinolojen, tapakulttuurin ja sosiaalipolitiikan sekä teollisuushinnastojen kaltaisten pienpainatteiden digitoimisesta tavoitteena kattaa aikanaan kaikki sektorit.

Jatko

On tärkeää, että Suomen kulttuuriperintö on laajasti kansalaisten, opiskelijoiden, tutkijoiden ja elinkeinoelämän käytettävissä paikkakuntaan katsomatta. Koska yleisö suosii helposti ja nopeasti saatavissa olevaa aineistoa, on ilmeistä, että mikäli Suomessa ei panosteta ja rahoiteta oman kulttuuriperintömme digitointia, se jää unohduksiin, katvealueeksi, ja sen sijasta suositaan verkossa olevia ulkomaisia lähdeaineistoja. Tästä syystä tarvitaan valtion rahoitusta digitointitarpeiden kartoitusten ja niistä tehtyjen priorisoitujen ehdotusten toteuttamiseksi. EU-hankkeiden mahdollisesti tuoma lisä tukee omaa digitointitoimintaamme, mutta on kokonaisuutta ajatellen panokseltaan marginaalinen.

5.6.2002